

РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ В УСТАНОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Процеси гуманізації та розвиток демократичних засад, які обумовлюють реформування кримінально-виправної системи, привели до гострої необхідності створення і розробки ефективних методів надання допомоги засудженим, технологій їх постпенітенціарної реабілітації, а також опису ролі і змісту соціально-виховної діяльності в пенітенціарних установах.

Головною метою соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими є їх ресоціалізація. Алексєєнко Т.Ф. трактує цей термін як «повторна соціалізація, підготовка до повернення індивіда у звичну культуру, середовище, відновлення соціальних зв'язків шляхом зміни в установах, цілях, нормах і цінностях його життя» [1, с.72].

Ресоціалізація неповнолітніх розглядається сучасними вченими як комплекс дій, спрямованих на повторне засвоєння культури відносин у соціумі, формування (або відновлення) і закріплення у вихованців певних соціальних норм та ролей, стійкої про соціальної мотивації для усвідомлення відмови від норм кримінального середовища на користь загальноприйнятих цінностей; здобуття умінь та навичок, необхідних для їх успішного повернення у суспільство (Журавель Т.В., 2014).

До основних функцій соціально-педагогічної роботи у виховних колоніях належать: діагностична, прогностична, виховна, освітня, трудова, правозахисна, соціально-медична, профілактична, соціально-побутова, координаційна, а сама робота з неповнолітніми засудженими відбувається в три етапи:

- діагностичний та адаптаційний (прибуття засудженого в установу);

- ресоціалізації (під час відбування покарання);
- соціальної адаптації (у період підготовки засудженого до звільнення).

Основним змістом соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими є паспортизація колонії та соціального середовища громади й регіону для визначення ресоціалізуючого потенціалу; спільне планування та організація соціально-педагогічної роботи із засудженими на основі взаємодії між суб'єктами колонії та ресоціалізуючим середовищем як у пенітенціарний, так і в постпенітенціарний період, установлення зворотнього зв'язку та контролю діяльності суб'єктів соціальної роботи у період постпенітенціарної ресоціалізації неповнолітніх [2].

Соціальна робота в установі пенітенціарної системи має специфічні, типові тільки для неї особливості. До них сучасні дослідники відносять наступні: значну поширеність тюремної, кримінальної субкультури; криміногенне міжособистісне спілкування, а також обмеженість нормального спілкування; пріоритет кримінальних способів вирішення протиріч; наявність різних форм насильства і утиски; несприятливий соціально-психологічний фон життєдіяльності; підвищений ризик бути підданим насильству, образи, приниження людської гідності. Варто доповнити цей список підвищеною увагою з боку представників різних міжнародних організацій до проблем проведення соціальної роботи в установах тюремного типу і ускладненням при виявленні осіб, які не бажають отримувати документи, що засвідчують особу засудженого та, тим самим, утрудняють реалізацію його права на соціальну допомогу.

Фахівець із соціальної роботи з засудженими повинен виконувати наступні види діяльності:

- оцінка ризику небезпеки засудженого для себе та інших;
- оцінка особистих і соціальних потреб засудженого;
- оцінка ризику рецидиву (у співпраці з іншими фахівцями);
- здійснення стратегічного планування;

- консультування фахівців пенітенціарної системи (персоналу виправних установ), в тому числі організація і проведення навчальних занять для них;
- робота з сім'ями засуджених та іншими членами їх соціальних мереж, в тому числі і за допомогою інших фахівців із соціальної роботи (наприклад тих, хто здійснює власну професійну діяльність за межами виправної установи);
- реалізація індивідуальної та / або групової роботи з засудженими;
- профілактика залежної поведінки;
- допомога засудженому в процесі його підготовки до звільнення;
- координація програм і / або заходів, що здійснюються різними організаціями і спрямованих на зниження ризику повторних правопорушень;
- оцінка та моніторинг соціальних програм, що реалізуються в установах пенітенціарної системи.

Для досягнення перерахованих вище мети і завдань соціальний працівник пенітенціарної системи повинен володіти певними професійно-важливими якостями, що поєднують як особистісні якості, типові для фахівців, так і ті, які обумовлені професійною діяльністю із засудженими. З огляду на те, що фахівець із соціальної роботи з засудженими реалізує свої професійні дії в дуже специфічних умовах (тюремна субкультура; криміногенне спілкування; конфліктогенність і стрессогенність середовища; «депресивний» соціально-психологічний клімат; високий ступінь небезпеки для фізичного і психічного здоров'я, висока ймовірність виникнення непередбачених ситуацій; високий рівень «професійного» навантаження в силу недостатньої кількості посад фахівців із соціальної роботи) і сама пенітенціарна соціальна робота характеризується низкою специфічних особливостей в порівнянні з іншими видами професійної діяльності з фахівців із соціальної роботи (виняткова соціальна значимість поставлених завдань; своєрідність цілей; вплив таких факторів середовища, як небезпека і раптовість) професійна підготовка фахівців з соціальної роботи з

засудженими повинна бути спрямована на формування у них таких знань, умінь і навичок, які б дозволили адекватно реагувати на постійні зміни професійної діяльності у виправній установі, успішно справлятися зі стресовими навантаженнями і проектувати програми роботи з засудженими, орієнтуючись на досягнення значних позитивних змін особистісних якостей і поведінки засуджених.

Загалом соціальна робота з неповнолітніми засудженими ґрунтується на загальних та специфічних принципах. До загальних належать принципи гуманності, законності, конфіденційності, толерантності, добровільності, доступності, універсальності та ін. Серед специфічних принципів виокремлюємо принцип побудови індивідуальних програм соціально-виховної роботи із засудженим на основі оцінки його потреб, принцип максимізації особистісних ресурсів, принцип активного та усвідомленого залучення засудженого до соціально-педагогічної роботи, принцип залучення найближчого соціального залучення засудженого до його ре соціалізації, принцип різнобічності та комплексності заходів, спрямованих на ре соціалізацію, принцип системності та наступності та принцип партнерства.

Основними завданнями розвитку пенітенціарної соціальної роботи є:

- забезпечення прав, свобод, законних інтересів, як засуджених, так і осіб, які недавно звільнилися; задоволення їх базових потреб, повага їх гідності;

- профілактика ускладнень важких життєвих ситуацій засуджених за допомогою виявлення їх соціальних проблем і знаходження шляхів їх вирішення; актуалізація особистісного та суспільного потенціалу засуджених; полегшення суб'єктивних переживань засуджених; зміна ставлення засуджених до життєвих ситуацій і складних проблем;

- перехід від організаційно-технічних процедур до педагогізації і психологізації пенітенціарної соціальної роботи; створення умов для усвідомленого вибору засудженими стратегій некримінальної поведінки;

робота з життєвими перспективами засуджених; актуалізація і стимуляція самовиправлення;

- диференціація та індивідуалізація соціальної роботи у виправній установі; створення програм виправлення і ресоціалізації; забезпечення систематизованого соціального і психолого-педагогічного впливу на засуджених, що включає, в тому числі, залучення до соціальної роботи у виправній установі сім'ї засудженого, громадських і некомерційних організацій, державних органів і т.п.;

- удосконалення управління пенітенціарною соціальною роботою (наукове, нормативно-методичне, навчально-методичне, нормативно-правове, кадрове, матеріально-технічне забезпечення).

Отже, соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками в умовах закладів пенітенціарної системи у сучасних умовах потребує уваги та реформування, спрямована на вирішення завдань ресоціалізації особистості та реалізацію конкретних функцій, характеризується специфічними особливостями та вимагає спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / за заг. ред. проф. І.Д.Зверєвої. – Київ, сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
2. Теремило М.В. Характеристика соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими у виховних колоніях // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №1. – С.311-314.